

Częstochowa, dn. 21 stycznia 2019 r.

Dr hab. inż. Rafał Scherer, prof. Politechniki Częstochowskiej
Instytut Inteligentnych Systemów Informatycznych
Wydział Inżynierii Mechanicznej i Informatyki
Politechnika Częstochowska
al. Armii Krajowej 36
42-200 Częstochowa

Recenzja

rozprawy doktorskiej mgr inż. Marcina Pietrasa, pt.: Syntaktyczna i semantyczna analiza danych tekstowych z wykorzystaniem modeli Markowa realizowanych sprzętowo.

Promotor: dr hab. inż. Przemysław Klęsk, prof. nadzw.

Niniejszą recenzję opracowano na zlecenie Dziekana Wydziału Informatyki Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie, z dnia 20.12.2018 r. Jest ona recenzją drugiej wersji rozprawy.

1. Charakterystyka tematu, celu i tezy badawczej rozprawy

Pierwsza wersja recenzji:

„Analiza tekstu i języka naturalnego są jednymi z głównych składników obecnej rewolucji związanej z rozwojem metod sztucznej inteligencji. Rozwój tych metod umożliwi coraz sprawniejszą interakcję z maszynami w sposób podobny do rozmowy z drugim człowiekiem. Rozwój metod naukowych wraz ze znaczącym ulepszeniem technologii obliczeniowych, szczególnie akceleratory GPU i technologie chmurowe, pozwolił na stworzenie systemów udających ludzkie odpowiedzi. Ciągłe jednak stworzenie efektywnych i wydajnych sprzętowo systemów analizy tekstu stanowi ogromne wyzwanie.

Autor zauważa w tezie pracy, że *Sprzętowe realizacje ukrytych modeli Markowa o zredukowanej reprezentacji zmiennoprzecinkowej pozwalają na analizę sekwencji tekstowych z zadowalającą dokładnością wykorzystując logarytmowane wersje algorytmów Viterbiego oraz Forward-Backward*. Autor stworzył ukryte modele Markowa (HMM) do ekstrakcji tekstu ze stron WWW oraz do analizy syntaktycznej tekstu. Dokonał również umocowanej teoretycznie zlogarytmizowanej implementacji sprzętowej w układach FPGA. „

2. Zawartość rozprawy

Recenzowana praca mgr inż. Marcina Pietrasa składa się z 8 rozdziałów zasadniczych, oraz dodatku, w którym umieszczono zbiory danych wykorzystane w rozprawie oraz wykonane oprogramowanie. Praca zawiera również obszerną bibliografię, spisy rysunków i tabel. Dokument liczy 144 strony.

Rozdział pierwszy zawiera cel i tezę pracy oraz wprowadzenie do analiza syntaktycznej i semantycznej tekstu wraz z krótkim przeglądem literatury.

W bieżącej wersji zmieniono nazewnictwo z „ekstrakcja..” na „pozyskiwanie istotnych danych tekstowych”

„rozkład zdań” na „oznaczanie zdań”.

Wprowadzono cytaty (Przepiórkowski i in. ,2012) mówiący o potrzebie wykorzystania metod uczenia maszynowego w celu automatycznego oznaczania tekstów oraz dodano wyjaśnienie niektórych terminów takich jak: sprzętowa realizacja algorytmu, rekonfiguracja układów FPGA czy reestymacja parametrów modeli.

Rozdział drugi jest wprowadzeniem do ukrytych modeli Markowa. Opisano ogólną strukturę modelu wraz z n -gramową reprezentacją tekstu oraz modelem warstwowym. Następnie omawiana jest rozszerzona arytmetyka w dziedzinie logarytmicznej związana z zagadnieniami stabilności numerycznej będącej przedmiotem późniejszych rozdziałów. Pozwala ona uniknąć sytuacji, w której wartości prawdopodobieństwa będą równe zero. Zaprezentowano metody generowania modeli HMM z danych. Ostatecznie Autor opisuje autorski system do uczenia HMM i ich zapisu w formacie XML.

W bieżącej wersji rozprawy Autor dodał przykład zastosowania ukrytego modelu markowa, wprowadził drobne zmiany w prezentacji warstwowej struktury przetwarzania ukrytych modeli Markowa wraz z wyjaśnieniem jakie dane są przetwarzane na jakim poziomie. Ponadto rozszerzył opis aplikacji HMM-Toolbox ilustrując przebieg pracy użytkownika z aplikacją.

Rozdział 3 jest przeglądem metod pozyskiwania informacji ze stron WWW w formacie HTML. Autor zwraca uwagę na ograniczenia formatu HTML związane z pierwotnymi założeniami formatu, który miał służyć jedynie do prezentacji treści w sieci Internet. Dlatego też, trudno jest wyekstrahować istotne informacje z całej zawartości strony WWW. Omówiono rodzaje reprezentacji danych, takich jak drzewo DOM. Zaprezentowano metodę ekstrakcji i modelowania wiedzy ze stron WWW za pomocą HMM.

W bieżącej wersji rozprawy Autor zamienił określenie "ekstrakcja informacji" na "pozyskiwanie informacji" co wydaje się bardziej trafne. Akronim HTML poprzedzony jest rzeczownikiem "format" lub "dane", pozbywając się nieprawidłowego żargonu informatycznego. Dodał również rysunek 3.1 z przykładową witryną internetową z oznaczoną treścią właściwą. Poprawiono opis objaśniający klasyfikacje danych w formacie HTML jako treści właściwych jak i treści dodatkowych oraz opis wstępnego parsera, jednoznacznie

określając jak dane HTML są użyte do sekwencji obserwacji dla ukrytego modelu Markowa. Autor umieścił informacje o oprogramowaniu Graphviz użytym do wizualizacji grafów.

W rozdziale czwartym Autor omawia syntaktyczną analizę treści, oraz oznaczone zbiory danych (korpusy), tzw. banki drzew, zawierające zdania przeanalizowane pod względem składni, a analiza ta jest reprezentowana za pomocą drzew. Analizowane są banki frazowe i zależnościowe oparte o różne modele. Omówiona jest również specyfika języka polskiego w konstruowaniu zależności banku. Autor omówił metodologię i stworzył modele HMM n -gramowe i oparte o afiksy dla języka polskiego oraz angielskiego wykorzystując najbardziej znane banki drzew. Podał też wyczerpujące analizy jakości i przykłady analizy zdań dla języka polskiego i angielskiego za pomocą stworzonych modeli HMM.

W bieżącej wersji rozprawy Autor zmienił nieznacznie użycie terminów "słowo", "wyraz" i "wyrażenie" oraz termin "bank drzew frazowych" na "bank drzew składniowych". Opis działania algorytmu CYK jest zmieniony, a wizualizacje odkrywania wyrażeń nieterminalnych algorytmem CYK przedstawione dla przykładowych reguł gramatyki. Wyniki działania poszczególnych modeli Markowa uzupełniono o miary precyzji, czułości oraz miary F1, ponadto są one porównane z wybranymi pozycjami literaturowymi. Autor pokazał przykład działania aplikacji HMM-Toolbox w trybie Typing.

Rozdział piąty omawia aspekty analizy semantycznej na różnych poziomach. Autor przedstawia własną propozycję implementacji struktur semantycznych w systemie HMM-Toolbox.

W bieżącej wersji rozprawy Autor zmienił tytuł rozdziału na precyzyjniejszy: "Opis informacji na różnych poziomach semantyki leksykalnej". Wyjaśnił, jak ukryte modele markowa są wykorzystywane w tworzeniu opisu informacji oraz, jak zastosowany jest funkcjonalny model semantyki oraz jak zastosowany jest leksykalny model semantyki. Autor opisał procedurę odkrywania pola semantycznego wraz z przykładami oraz wyjaśnił mapowanie wyrazów na słownik Wordnet. Wykorzystując aplikację HMM-Toolbox przeanalizowany został tekst pochodzący z banku drzew Składnica.

W rozdziale 6 Autor rozważa zagadnienia stabilności numerycznej oraz proponuje algorytmy wykorzystujące zlogarytmizowaną, zredukowaną wersję obliczeń. Udowodniono jednocześnie bezpieczeństwo numeryczne zlogarytmizowanych modeli Markowa. Należy podkreślić, że wyniki prezentowane w tym rozdziale zostały opublikowane w czasopiśmie z listy JCR.

Rozdział 7 stanowi dokumentację autorskich algorytmów akceleracji sprzętowej za pomocą układów FPGA. Ponieważ Autor wykazał w poprzednim rozdziale, że zlogarytmizowanie obliczeń zapewnia stabilność numeryczną, użył tu jednostki aproksymacji wielu funkcji logarytmicznych i wykładniczych „MLEAU”.

Rozdziały 6 i 7 nie są zmienione w porównaniu od pierwszej wersji pracy.

W rozdziale ósmym Autor podsumowuje pracę oraz przedstawia nowatorskie elementy pracy i najważniejsze oryginalne wyniki. W drugiej wersji pracy jest on nieznacznie zmieniony, odzwierciedlając zmiany w poprzednich rozdziałach.

Do pracy dołączona jest bardzo obszerna bibliografia i dodatki w formie elektronicznej zawierające zbiory danych oraz autorskie oprogramowanie.

Ogólnie zasadnicze i oryginalne rezultaty pracy można podsumować następująco:

- Analiza współczesnych trendów w analizie tekstu,
- Stworzenie modeli Markowa dla pozyskiwania istotnego tekstu ze stron WWW,
- Opracowanie modeli Markowa dla analizy części mowy i zdania,
- Nauczenie modeli z wykorzystaniem dwóch oznaczonych korpusów,
- Sprzętowa implementacja wymienionych wyżej metod w układach FPGA.

Wymienione oryginalne metody przedstawione w pracy zostały opublikowane w kilku artykułach naukowych, głównie w materiałach konferencyjnych. Lemat z dowodem „o długości sekwencji niebezpiecznej numerycznie“ został opublikowany w czasopiśmie z Listy Ministerialnej A. Zaprezentowany materiał pokazuje, że Doktorant udowodnił tezę pracy.

3. Uwagi krytyczne i wskazówki dotyczące rozprawy

Praca napisana jest wyjątkowo schludnie i przejrzysto. Każdej metodzie towarzysza obszerne wyjaśnienia i czytelne rysunki oraz schematy.

Rozumiejąc specyfikę podjętej tematyki, czy możliwe jest porównanie jakości i szybkości działania przedstawionych metod z innymi w literaturze?

Czy możliwe jest porównanie zaprezentowanych metod z wynikami osiąganymi obecnie przez sieci neuronowe?

Patrząc pod kątem edytorskim należy podkreślić, że w tak obszernym dokumencie występuje jedynie kilka nieistotnych błędów: tzw. literówek lub błędów interpunkcyjnych, np.:

str. 44, brak przecinka „... w głównych językach (angielski chiński i arabski). „

str. 28, „ogólne” w „Dodatkowym celem może być ogólne semantyczna kategoryzacja składowych treści.”

str. 30, „muszę” w „Nie dziwi więc fakt, że przeglądarki internetowe muszą w dużym stopniu tolerować błędy i luźną składnię HTML.”

4. Wnioski końcowe recenzji

Podsumowując recenzję stwierdzam, że Pan mgr inż. Marcin Pietras w rozprawie doktorskiej „Syntaktyczna i semantyczna analiza danych tekstowych z wykorzystaniem modeli Markowa realizowanych sprzętowo”:

- Zrealizował cel i zweryfikował hipotezę rozprawy,
- Uzyskał oryginalne rezultaty naukowe dotyczące syntaktycznej i semantycznej analizy danych tekstowych,
- Dokonał analizy współczesnych trendów w analizie tekstu,
- Stworzył modele Markowa dla pozyskiwania istotnego tekstu ze stron WWW,
- Opracował modele Markowa dla analizy części mowy i zdania,
- Nauczył zaprojektowane modele z wykorzystaniem dwóch oznaczonych korpusów,
- Dokonał sprzętowej implementacji wymienionych wyżej metod w układach FPGA.
- wykazał się umiejętnością samodzielnej pracy badawczej, znajomością literatury światowej i bogatą wiedzą w dziedzinie uczenia maszynowego oraz programowalnych układów FPGA.

Recenzowana praca spełnia wymagania ustawy o tytule i stopniach naukowych w dyscyplinie naukowej Informatyka. Wnoszę o jej przyjęcie i dopuszczenie do publicznej obrony. Jednocześnie, ze względu na wyjątkowo wysoki poziom naukowy i aplikacyjny, wnioskuję o wyróżnienie rozprawy o ile jest to zgodne z zasadami przyjętymi przez Radę Wydziału Informatyki Zachodniopomorskiego Uniwersytetu Technologicznego w Szczecinie.

